

A ZIRCI BAKONYI TERMÉSZETTUDOMÁNYI MÚZEUM ALAPÍTÁSÁNAK TÖRTÉNETE (1962–1969)

PAPP JENŐ

H–1184 Budapest, Kézműves utca 14/A
j.papp1933@gmail.com

PAPP, J: *History of the foundation of the Bakony Natural History Museum in Zirc (Hungary) (1962–1969)*

Abstract: The first attempts to found a provincial museum in the County Veszprém (Hungary, Transdanubia) has been carried out in 1870s years. The foundation of the museum was attached to DE-ZSŐ LACZKÓ (1860–1932), piarist monk who, besides teaching in a Veszprém grammar school, was deeply interested in the geological survey of the wide environment of the town Veszprém as well as the Bakony Mts (North of Lake Balaton). The world-famous Hungarian geologist, L. Lóczy called him to draft the monograph entitled „*Geological description of the town Veszprém and its wide environment*”. One of the creative inducement of the foundation of the museum in Veszprém was the presence of D. LACZKÓ’s geological collection. After D. LACZKÓ’s decease the geological survey have been shifted towards the entomological exploration of the Bakony Mts by J. PAPP’s special sphere of interest. He has taken over the section of the natural history in Bakony Museum 1956. In 1962 J. PAPP launched the manifold exploration project under the name „*Nature History of the Bakony Mountains*”. The project extended to the survey of petrology, palaeontology, geography, meteorology, paedology, botany, zoology and nature conservation of Bakony Mts. Since that time the project is supported by the Directory of County Museum Veszprém and by the County Council of Veszprém. The spectacular increasing natural history factual knowledge as well as the petrological, palaeontological, botanical and zoological collections imperatively forced the foundation of the second self-employed natural history museum in Hungary (after the Hungarian Natural History Museum in Budapest). The Deed of Foundation of the Museum was compiled by J. PAPP in 1969. The following points of view were considered in it: the need of the foundation, the personal staff, the special collections, the field of action and collection territory, the publication activity, educational missions and permanent exhibition, development of personal staff. The inaugural opening of the Bakony Natural History Museum (in Hungarian: Bakonyi Természettudományi Múzeum) in the town Zirc was performed in May 1972. The museum office and exhibition was placed in the former Cistercian abbey castle.

Simultaneously with the Deed of Foundation of natural history museum in Zirc a second project was also compiled also by J. PAPP in 1969. The project provided a plan to develop the Hungarian museum organization with two new museums: Country Museum of Hunting and Country Museum of Forestry.

Together with the Bakony Natural History Museum these two museums were planned to be located in the town Zirc, in the former Cistercian abbey castle. The essential requirements of the foundations of the two new museums were argued. The publication of the plan (drafted in 1969) is considered as a recall and documentation of the archival ideas. Inasmuch as the plan already has lost its actual significance, however, its cultural history worth is certainly subsisting.

Keywords: museum, foundation, Veszprém, Zirc, nature landscape exploration, Bakony Mts.

Előzmények

A zirci Bakonyi Természettudományi Múzeum 1972. évi megnyitását hosszú, közel másfél évszázadra visszatekintő társadalmi kezdeményezések sora előzte meg. Az 1870-es években történtek próbálkozó lépések azért, hogy – annyi más (történelmi magyarországi) városhoz hasonlóan – Veszprémben is legyen megyei múzeum. Az adományozások és tárgyalások eredményeképp 1903-ban végre megalakult a Veszprémvármegyei Múzeum. Később kezdtek meg a múzeum új épületének az alapozását –, amit hamar megszakított a közben kitört első világháború. A trianoni békeszerződés ellenére az ország az 1920-as évek első felében kezdett magára találni sokszerű levertségéből és a gróf Klebelsberg Kunó által meghirdetett és szervezett kulturális gyarapodás idején megépülhetett a veszprémi múzeum az Erzsébet-ligetben, a megyeháza közelében. Az új múzeum megnyitó ünnepsége 1925 májusában országos eseménnyé vált. Az ünnepi rendezvényen Horthy Miklós kormányzó és Klebelsberg Kunó kultuszminiszter is megjelent, beszédeikkel hazafias hangulatot és nemzeti eltökéltséget sugároztak. Az új múzeum kezdetben *Veszprémvármegyei Múzeum*, majd 1945 után *Bakonyi Múzeum* néven működött, 1990-ben pedig alapítójának nevét vette fel, *Laczkó Dezső Múzeum* lett. A múzeumalapítás nagymértékben kötődött az ő személyes aktivitásához és tudományos munkálkodásához. Mint kegyesrendi (piarista) szerzetes a gimnáziumi oktatás mellett behatóan foglalkozott geológiai kutatásokkal. Veszprém város tág környékén és a Bakony hegyvidék több helyén őslénymaradványokat (fossziliákat) és kőzeteket gyűjtött. Maga a gyűjtemény pedig a múzeumalapítás egyik kiemelkedő indítékává vált. Lóczy Lajos világhírű geológusunk felkérésére Laczkó Dezső megírta *”Veszprém városának és tág környékének geológiai leírása”* címen kutatási eredményeit és megállapításait. A könyv a Lóczy-féle *”A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei”* sorozatban jelent meg 1909-ben.

Laczkó Dezső (1860–1932) halálával a Bakony geológiai kutatása eléggé meghatározóan a budapesti geológusok (Magyar Állami Földtani Intézet) munkakörébe váltott át. Az 1950-es években Bertalan Károly és Vigh Gusztáv tevékenykedett a Bakonyban.

A jelen cikk szerzője, Papp Jenő veszprémi megjelenésével (1956-ban) változás történt a Bakonyi Múzeum természettudományi munkálataiban. Rovarász ambíciómmal egyfajta fordulatot idéztem elő. A hangsúly a geológiáról az entomológiára terelődött, ami aztán a rovargyűjtemény létrejöttét hozta magával. A vidéki múzeumok 1962–1963. évi megyésítése során a Bakonyi Múzeumot Veszprém Megye Tanácsa fennhatóságába helyezték át. Ez a múzeum életében váratlanul lényeges fellendülést váltott ki. Lehetővé vált a Bakony hegység sokrétű természettudományi kutatásának elindítása és szervezése *„A Bakony természeti képe”* kutatási program keretében. A „Bakony természeti képe” 1962. évi elindítása és menedzselése volt a második szervezett táj kutatás Magyarországon (az első a Lóczy-féle Balaton-kutatás a 19–20. század fordulóján), megelőzve az 1970-es években meginduló magyar nemzeti parki flóra- és

fauna-alap kutatásokat. A látványosan gyarapodó természettudományi (öslénytani, közettani, növénytani és állattani) gyűjtemény szinte parancsolóan tette szükségessé a Bakonyi Múzeum természettudományi osztályának az önállósulását, azaz az ország második önálló természettudományi múzeumának a megalapítását. Az akkori megyei múzeumigazgató, Éri István felkérésére 1969-ben megírtam a létesítendő múzeumi intézmény alapítólevelét „*A zirci természettudományi múzeum létesítési terve*” címen.

Zirc nagyközség gazdasági/kommunális/kulturális fejlesztésébe jól beleillett a tudományos munkatársakat alkalmazó, tudományos gyűjteménnyel rendelkező múzeum és a Bakony természetvilágát bemutató reprezentatív kiállítás. Az új múzeum elhelyezésére a megyei igazgatási szervek az apátsági épület első emeleti részét, az ún. apáti lakosztályt jelölték ki.

Az alábbi múzeumlétesítési tervet az eredeti szövegezéssel jelentetem meg. Az előforduló sajtóhibákat javítottam. Ahol nem tűnt elég gördülékenynek a mondanivaló, ott a szövegrészt újra fogalmaztam. Alig néhány helyen pedig kiegészítettem a szöveget – elősegítve a jobb megértést.

A ZIRCI TERMÉSZETTUDOMÁNYI MÚZEUM LÉTESÍTÉSI TERVE (ALAPÍTÓLEVEL)¹

Bevezetés

Jelen terv kizárólag a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság szervezetébe tartozó zirci természettudományi múzeummal foglalkozik. Egy másik bővebb távlatú tervezetben kívánjuk ismertetni a zirci volt apátsági épület egészének, vagy jórészének hasznosítására vonatkozó elgondolásainkat, javaslatainkat. Zirc fejlesztési tervében a kulturális intézmények, idegenforgalmi nevezetességek lényeges szerepet kapnak, ezért javasoljuk országos jelentőségű és hatáskörű, főleg természettudományi jellegű intézmények, múzeumok Zircre telepítését.

A természettudományi múzeum alapításának időszerűsége

A Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság és a Bakonyi Múzeum szervezésében 1962-ben kezdtük meg „A Bakony természeti képe” természettudományi kutatási program megvalósítását. A program kiterjed a Bakony-hegység földrajzi, növénytani és állattani kutatására, továbbá az öslénytani és a földtan néhány témájára. Mindenekelőtt az immár 8 éve folyó kutatások eredményei bizonyítják, hogy szükség van Veszprém megyében egy önálló természettudományi múzeumra.

Ezzel a kívánnalommal egybevágh a Bakony kulturális-idegenforgalmi fejlesztési programjának egyik célkitűzése, mely Zirc nagyközséget érinti. A célkitűzés értelmében Zircet a fe-

¹ A címben zárójelbe tett „*Alapítólevel*” alcím az eredeti archív kéziratban nem szerepel. Az elmúlt öt évtized mintegy „megérlelte” röviden így nevezni a zirci múzeum létesítési okiratát. Az Alapítólevelet 1969. szeptember-október folyamán készítettem el. A zirci egyházi épületet ekkor „volt apátsági épület”-nek nevezték. A rendszerváltás óta újra a cisztercita rend a tulajdonos.

nyőfői-bakonyszentlászlói új bauxitbánya központjává kell emelni²; az egyre növekvő bakonyi idegenforgalomnak pedig kiemelkedő helyévé kell alakítani. Ezek és még más szempontok is amellettszólnak, hogy a létesítendő természettudományi múzeumot leghelyesebb Zircre telepíteni. A nagyközség gazdasági/kommunális/kulturális fejlesztésébe jól beleillik egy önálló, tudományos munkatársakat foglalkoztató, tudományos gyűjteménnyel rendelkező és a Bakony természetvilágát reprezentatív kiállítás keretében bemutató múzeum létesítése. Megfelelő intézkedések nyomán éppen Zircen, a volt apátsági épületben van lehetőség arra, hogy biztosítva lássuk az új múzeum elhelyezését. A Bakonyi Intéző Bizottság és a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság közös indítványára a megyei, járási és nagyközségi szervek elvben elfogadták a zirci múzeum szervezésének a gondolatát, sőt a legutóbbi hónapokban megtörténtek az első gyakorlati intézkedések a cél megvalósítása érdekében. Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy a zirci természettudományi múzeum várhatóan az 1970-es évek elején megkezdheti működését.

A jelenlegi elgondolás szerint az új múzeum a volt apátsági épület első emeletén kap helyet, ott, ahol valamikor az apáti lakosztály volt, ill. 1945 óta a Községi Tanács határozatai nyomán különböző kommunális intézményeket, legutóbb a nagyközségi óvodát helyezték el. Igen célszerű éppen az óvoda 12 helyiségének az átadása múzeumi célra, mivel ezek a kisebb-nagyobb méretű szobák és termek az épület elég jól elkülönülő, de ugyanakkor könnyen megközelíthető szárnyán helyezkednek el. Későbbi fejlesztéskor lehetőség nyílik arra, hogy a szomszédos helyiségek a múzeum területét gyarapítsák.

A múzeum szervezete

A létesítendő új múzeum Veszprém megye negyedik önálló múzeuma lenne (a veszprémi Bakonyi Múzeum, a keszthelyi Balatoni Múzeum és a pápai Helytörténeti Múzeum mellett)³. Mint természettudományi múzeum első a vidéken. Békéscsabán, Debrecenben, Miskolcon, Szegeden, Pécsen és Szombathelyen a múzeum szervezetén belül „osztály” megnevezéssel működik természettudományi részleg, ezek azonban – szervezeti szempontból – nem önállóak. A zirci múzeum a budapesti Magyar Természettudományi Múzeum után a második önálló természettudományi múzeum lesz az országban. Önmagában ez a szempont is arra kötelez, hogy az új szakmúzeum létesítése előtt jól gondoljuk át mindazokat a tennivalókat, amelyeket a cél érdekében szükséges végrehajtani.

A múzeum személyi állománya

A zirci új múzeum vezetésével – igazgatói beosztásban – a veszprémi Bakonyi Múzeum természettudományi részlegének a vezetőjét kell megbízni. A jelenlegi zirci Reguly Antal Emlékmúzeum két fő részfoglalkozású alkalmazottja és a Veszprémből kihelyezendő szakemberek alkotnák az induló munkatársi gárdát.

² A bauxitbányászatot 1985-ben kezdték meg és 1999-ben fejezték be Fenyőfő–Bakonyszentlászló határában. A bauxitlencsék a vártnál hamarabb merültek ki. Emiatt került el a Fenyőfői Ősfenyves a teljes kipusztulását.

³ Keszthely várost a Balatoni Múzeummal együtt Zala megyéhez csatolták 1979. január 1-én.

A múzeum gyűjteményanyaga

A veszprémi múzeumból Zircre kerül a jelenlegi, megközelítően 25000 db-ot számláló természettudományi gyűjtemény (ebből 24000 db őslénytani-kőzettani és 1000 db állattani tárgy), továbbá 70000 db-os szekrénykataszteri rovar- és növénygyűjtemény. Itt helyezzük el a veszprémi múzeum kb. 5000 kötetet felölelő természettudományi könyv és folyóirat állományát, az adattár 1000 tételes természettudományi részét és a természettudományi fénykép (negatív és pozitív) és diapozitív gyűjteményét. Ide kerülhetne továbbá – ha a döntés így szólna – a keszthelyi Balatoni Múzeum természettudományi gyűjteménye, vagy annak egy része is (6000 db egyedi, 26000 db szekrénykataszteri tárgy van jelenleg Keszthelyen).

A múzeum neve

Az új múzeumot leghelyesebb lenne Bakonyi Múzeumnak elnevezni. Így nevében is jelzi, hogy a múzeum főleg a Bakonnyal foglalkozik, azt ismerteti. A veszprémi Bakonyi Múzeum pedig felvehetné alapítójának, Laczkó Dezsőnek a nevét.⁴

A múzeum működési köre és gyűjtőterülete

A magyar múzeumok tudományos és közművelődési intézmények. Mind tudományos, mind közművelődési munkájukat szakterületük kívánalmainak megfelelően végzik. Ez az alapelv a létesítendő zirci múzeumra is vonatkozik.

A zirci múzeum, mint természettudományi szakmúzeum a természetben található, múzeumi megőrzésre érdemes és alkalmas tárgyakat gyűjti, tudományos feldolgozásra alkalmassá teszi, gondoskodik közlésükről, a tudományos anyag arra alkalmas tárgyaiból didaktikus állandó és időszaki kiállításokat rendez, továbbá gondoskodik a tudományos feldolgozásra előkészített (preparált–konzervált), ill. tudományosan feldolgozott anyag megőrzéséről.

A működési kört szervesen egészíti ki a gyűjtési terület, amelyen a múzeum gyűjtéseit végzi. Általában a vidéki múzeumok gyűjtési területe egybeesik egy-egy közigazgatási területtel (járással, megyével). Természettudományi szempontból helytelen lenne a zirci múzeum gyűjtési területét meglevő közigazgatási határokhoz igazítani. Leghelyesebb természetföldrajzi (geomorfológiai) alapon kijelölni a gyűjtési területet. Ebből a szempontból kézenfekvő, ha a természetföldrajzi értelemben vett Bakony az a terület, melyen a zirci múzeum természettudományi gyűjtését végzi. A természetföldrajzi, ún. tág értelemben vett Bakony-hegység alatt a következő tájakból alkotott területet értjük: Keszthelyi-hegység, Tapolcai-medence, Balatonfelvidék, Déli-, Északi- (Magas-) és Keleti-Bakony, azaz a Pápa–Keszthely–Fűzfő–Várpalota–Kisbér településeket összekötő vonal által határolt területet. A tág értelemben vett Bakony hegység mintegy 4000 km²-nyi területet ölel körül.

Természettudományi vonatkozásban még a természetföldrajzi alapon megnevezett terület, esetünkben a Bakony határához sem szabad mereven ragaszkodni. A tudományos munka érdekében szükség van közelebbi és távolabbi területeken előforduló kőzetek, kővületek, növények és állatok gyűjtésére. Tekintettel arra, hogy a szomszédos észak-dunántúli megyékben

⁴ A zirci múzeum neve *Bakonyi Természettudományi Múzeum* lett. A múzeum, mint intézmény, és állandó természettudományi kiállítása 1972 májusában nyílt meg. A veszprémi Bakonyi Múzeum pedig a rendszerváltást követően *Laczkó Dezső Múzeum*-ra változtatta nevét.

(Győr–Sopron–Moson, Komárom, Fejér) minimális a természettudományi gyűjtemény, főfoglalkozású természettudományos muzeológus egyik megyében sem tevékenykedik, a működési és gyűjtőkör természetes bővítésekor elsőnek ezek területére lehet gondolni.

Természettudományi vonatkozásban a zirci múzeum egyelőre a Bakony élővilágával, tehát növény- és állatvilágával tud foglalkozni. Ennek a tudományos feladatnak részben az alkalmazott muzeológusok, részben a Bakony-kutatásban résztvevő munkatársak közreműködésével tesz eleget. Közettani, őslénytani (geológiai) vonatkozásban csak a legszükségesebbeket tudja végezni (leletmentés, gyűjtemény-karbantartás). Mihelyt a személyi viszonyok megengedik, súlyának megfelelően szerepelhet tevékenységi körében a geológiai gyűjtés és kutató munka.

Publikációs tevékenység

1.) A múzeum önálló kiadványa a már évek óta megjelenő „A Bakony természettudományi kutatásának eredményei” sorozat. A kialakult gyakorlatnak megfelelően a sorozat egyes kötetei monográfiaként dolgozzák fel és ismertetik a Bakony-kutatás egy-egy témáját.

2.) A múzeum munkatársai, ill. a Bakony-kutatásban résztvevők által írt cikkek és tanulmányok különböző hazai folyóiratokon kívül változatlanul megjelenének „A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményeiben”. Helyes lenne 2-3 évenként a 7. kötethez hasonlóan 25–30 ív terjedelemben ún. természettudományi szakkötetet megjelentetni. Ezzel egyrészt folyamatosan lehetővé tennék a Bakony-kutatás során feldolgozásra került számos résztema közreadását, másrészt a kiadvány bizonyos állandóságot jelentene a természettudományi szakirodalomban.

3.) Amennyiben lesz rá mód, úgy igen célszerűnek látszik önálló természettudományi folyóiratot indítani a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság kiadásában és a zirci múzeum gondozásában. A folyóirat (*Acta Bakonyensis*, *Acta Rerum Naturalium Bakonyensis*)⁵ a múzeum kutatási körének megfelelően a Bakonyra vonatkozó közettani, őslénytani, földtani, természetföldrajzi, növénytani és állattani témájú cikkeket–tanulmányokat közölné. Terjedelme kötetenként 15–20–25 ív lehetne, egy évben egyszer vagy kétszer (1. és 2. füzet) jelenne meg. Hazai kiadványaink közül leginkább a budapesti Magyar Természettudományi Múzeum kiadványához, az *Annales*-hez hasonlítana. Önálló folyóirat esetén természetesen a *Közlemények*ben nem jelenének meg természettudományi tanulmányok.

Közművelődési (ismeretterjesztő–népművelési) munka

A zirci múzeumnak megalakulása után legelső tennivalója az, hogy létrehozza „A Bakony természeti képe” címen a Bakony természetvilágát és ennek hasznosítását bemutató reprezentatív kiállítást. A keszthelyi Balatoni Múzeum mellett a megyében a zirci múzeum lesz hivatva arra, hogy a múzeum sajátos rendeltetésének és feltételeinek megfelelően képet adjon a Bakony természeti viszonyairól. Az egyre növekvő bel- és külföldi idegenforgalom már most igényelné a természettudományi kiállítást.

⁵ A zirci múzeum *Folia Musei Historico-naturalis Bakonyiensis* néven indított folyóiratának 1. kötete 1982-ben, 2013-ban pedig már a 30. kötete jelenik meg. A *Bakony természettudományi kutatásának eredményei* köteteit ugyancsak sikerült folyamatosan megjelentetni. Az 1964-ben alapított sorozat 32. kötete 2013-ban jelent meg.

Bár a múzeum természettudományi szakmúzeum lesz, elsősorban Zirc és a zirci járás lakossága, továbbá az idelátogatók igényelni fogják az állandó helytörténeti kiállítást is, mely elsősorban a táj történetét és néprajzát mutatja be. Megvalósításának módozataival az állandó természettudományi kiállítás rendezése idején már lehet foglalkozni. A kiállítás anyagát a veszprémi múzeum adná.

Megfelelő hely biztosítása esetén bemutathatók lesznek a legkülönbözőbb témájú időszakos kiállítások is. Maga a múzeum várhatóan évenként tud összeállítani egy-egy időszakos kiállítást törzsgyűjteményéből, újszerzeményi anyagából, a természetvédelemről és más, speciális témakörből. A zirci múzeumra fog hárulni a természetvédelemmel kapcsolatos teendők ellátása, a természettudományi honismereti munka irányítása és egyéb népművelési munkák (írásos-szóbeli ismeretterjesztés) is.

A múzeum és a zirci arborétum kapcsolata

A két intézmény közti kapcsolat igen gyümölcsöző lehetne, hiszen hasonló célokat szolgálnak. Az arborétum és a múzeum egymás látnivalóit egészítik ki. Célszerű lenne az arborétumot úgy fejleszteni, hogy helyet kapjon benne a Bakony flórájának minél több nevezetes magvas-virágos és egyéb növénye.

Zoológiai tekintetben megvalósíthatónak látszik az, hogy az erdészeti és mezőgazdasági kártevők gazdaállatait (fűrészpapírpapírokat) természetes körülmények között (in vivo) neveljük, életmódjukat megfigyeljük az arborétumban. Növényrendszertani vonatkozásban ökológiai-produkcióbiológiai kísérletek beállítása vitelezhető ki.

A múzeum személyi és fejlesztési igénye

Megalakulásakor a múzeum személyi igénye a már alkalmazott két tudományos munkatárson (egy botanikus, egy zoológus), egy preparátornőn és a jelenlegi két teremőrön kívül a következő:

- Egy, eleinte részfoglalkozású, majd nyolc órás gazdasági előadó-adminisztrátor.
- Egy hivatalsegéd, aki a takarításban és a fűtésben is részt vesz.
- Hat négy órás vagy három nyolc órás teremőr-takarító.

A személyi fejlesztés legsürgetőbb kívánalma később legalább egy újabb preparátor alkalmazása, aki a botanikai preparálási-konzerválási és egyéb munkát végzi. Általában a preparátori szám megállapításánál azt az elvet fogadjuk el, hogy valamennyi muzeológus mellett tevékenykedjen egy preparátor.

Mihelyt lehetőség lesz rá, alkalmazni kell egy őslénytanost (geológust), aki egyben teljesít tenné a múzeum természettudományi „profilját” személyi összetételére nézve is.⁶

A múzeum üzemeltetése

A múzeum üzemeltetésével kapcsolatos álló- és fogyóeszköz, felszerelés igényt, költségvetési előirányzatot külön összeállítás fogja tartalmazni, amely a rendelkezésre bocsájtott he-

⁶ Jelenleg (2013-ban) a Bakonyi Természettudományi Múzeumban négy tudományos munkatárs áll főállású alkalmazásban: egy geológus, egy botanikus és két zoológus.

lyiségek felhasználásának a tervével együtt készül el. Megjegyezzük, hogy a veszprémi múzeum természettudományi osztályának jelenlegi költségvetési keretét, felszerelését figyelembe véve a zirci múzeum helyiségeinek egyszeri átalakítása, állandó kiállításának (központi, minisztériumi keretből történő) megrendezése kapcsán felmerülő nagyobb kiadások – a néhány új alkalmazott bérének biztosítása – után már nem fognak jelentkezni, a fejlesztés automatikussá válik.⁷

Veszprém, 1969. október 15.

dr. Papp Jenő
tudományos főmunkatárs

A ZIRCI VOLT APÁTSÁGI ÉPÜLET TÁVLATI HASZNOSÍTÁSI TERVE

Előzmények

Az alábbi hasznosítási terv a természettudományi múzeum létesítési tervével egyidejűleg készült el. A hasznosítási tervben kifejtett elgondolások közel öt évtized elteltével sem vesztek el országos jelentőségüket.

A zirci Bakonyi Természettudományi Múzeum létesítési tervét szervesen egészíti ki és teszi teljessé „A zirci volt apátsági épület távlati hasznosítási terve” előterjesztés. Az apátsági épület meglehetősen nagy méretű, ennek tudatában önként felmerült a további múzeumi intézmények zirci létesítése. Ilyen megfontolással indítványozta Éri István megyei múzeumigazgató, hogy készítem el ezt a tervet is. Míg a természettudományi múzeum létesítési terve megvalósíthatónak bizonyult az 1970-es évtizedben, addig az apátsági épület jövőjét illető előterjesztés – jobb sors híján – archív feljegyzésbe süllyedt. Még négy évtizedes „elfekvése” sem vesztett időszerűségéből, emiatt érdemesnek tartom az archiválásból kiemelni elősegítve köztudottá válását. Emlékezetem szerint Éri igazgató úr mind a Veszprém Megyei Tanács, mind a Balatoni Intéző Bizottság illetékeseivel több alkalommal kísérelte meg elfogadtatni „legalább elvileg” az előterjesztést – úgy tűnik, aligha sikeresen.

A hasznosítási terv szövegét szintén az eredetinek megfelelően közlöm. Miképp a múzeumi terv előterjesztésében, úgy ezúttal is a szerzői szabadság jegyében a szükséges javításokat és kiegészítéseket megtettem.

⁷ A 2012. év végi intézkedés során a zirci Bakonyi Természettudományi Múzeumot (a gyöngyösi Mátra Múzeummal együtt) a budapesti Magyar Természettudományi Múzeumhoz csatolták, ezzel az átszervezéssel a két vidéki múzeum a budapesti múzeumnak a tagintézményévé vált. Neve azóta: Magyar Természettudományi Múzeum Bakonyi Természettudományi Múzeuma.

Bevezetés

Zirc nagyközség a távlati fejlesztés értelmében lényegesen fontosabb helyet foglal majd el népgazdaságunkban, mint jelenleg. Termelői ágazatban a közeljövőben kezd el termelni a fenyőfői–bakonyszentlászlói bauxitbánya, melynek központját Zircre helyezik (lásd a 2-es lábjegyzetet). Az idegenforgalom tekintetében a bakonyi turistaélet központja Zircen lesz. E két határozat egy egész sor kommunális és kulturális fejlesztést tesz szükségessé, melyek megvalósítását 1970-től kezdik el. Zirc kulturális életének fellendítését alapvetően előmozdíthatja, ha a volt apátsági épület jelenlegi funkciója részben vagy egészben megszűnik. Az épület túlnyomó részét jelenleg MÜM (Munkaügyi Minisztérium) szakmunkásképző iskolája foglalja el. Közismert, hogy az épület erre a célra nem alkalmas. Szó van róla, hogy az iskola vagy új épületet kap Zircen, vagy más helységbe telepítik át. Akármelyik megoldás mellett döntenek az illetékesek, az épület mindenképpen megürülne. Ebben az esetben a rendelkezésünkre álló hatalmas komplexum alkalmas felhasználásáról gondoskodnunk kell. A felhasználás céljára vonatkozóan kíván javaslatokat előterjeszteni jelen tervünk.

Reguly Emlékkönyvtár

A Reguly Könyvtár az Országos Széchenyi Könyvtár felügyelete alatt működik. Alapját az apátság vetette meg egykor. A nemzetközi híré könyvtárbelsőt és az értékes könyvgyűjteményt egy Bakony Könyvtár alapjának lehet tekinteni. A Reguly Könyvtár mindvégig úgy fejlesztette gyűjteményét, hogy minél teljesebben tartalmazza a Bakonyra vonatkozó valamennyi tudományos és szépirodalmi alkotást, nyomtatványt, térképet stb.

Természettudományi szempontból két vonatkozásban lehet gyümölcsöző a Reguly Könyvtár és a létesítendő Bakonyi Természettudományi Múzeum közti kapcsolat:

1.) A Reguly Könyvtár sok régi (16–18. századi) és új természettudományi könyvet őriz. Ezeket muzeológus kutatóink sokoldalúan felhasználhatják, mint forrásmunkát, vagy mint kiállítási anyagot. Különösen szép számmal találhatunk a gyűjteményben növénytani könyveket.

2.) A Bakonyra vonatkozó teljes irodalmi gyűjteményben (Bakony könyvtár) továbbra is igen jelentős lesz a természettudományi irodalom. Elképzelhető tehát, hogy a megfelelően kezelt anyagot a Bakonyi Természettudományi Múzeum könyvtárával bővíthetjük, de központi könyvtára lehetne ez az épületben elhelyezésre tervezett más tudományos intézménynek, múzeumnak is.

Természettudományi Múzeum

A Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság és a Bakonyi Intéző Bizottság indítványára, továbbá Megyei Tanács támogatásával Zircen szándékozzuk kialakítani a Bakonyi Természettudományi Múzeumot. Ennek a múzeumnak az alapját a veszprémi Bakonyi Múzeum természettudományi osztálya képezi, mely átkerülve – várhatóan 1971–72 folyamán – Zircen, mint önálló múzeumi intézmény folytatja tevékenységét.

Zirci létesítésre, elhelyezésre javasolt múzeumok

A Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság véleménye szerint a zirci volt apátsági épületet legcélszerűbben múzeumi intézmények elhelyezésére lehet felhasználni. A nagyméretű, több-

szárnyas épület elrendezése, belső térkialakításai reprezentatív kiállítások bemutatására, tudományos igényű gyűjtemények őrzésére, továbbá tudományos kutatók munkaszobáinak kialakítására – nem jelentős belső átalakítás után – egyaránt alkalmas. Éppen az épület nagysága és tagoltsága miatt országos, sőt nemzetközi jelentőségű múzeumok létesítését javasoljuk. Megvalósításukkal országos múzeumi szervezetünk jelentősen bővíülhetne.

Úgy gondoljuk, hogy a kulturális intézmények telepítésében is érvényesíteni kell a decentralizálás elvét. Zirc ebből a szempontból előnyös helyzetben van éppen adottságai (épület, fejlesztési tervek) miatt.

1. Országos Vadászati Múzeum

1971-ben rendezik meg Budapesten a Vadászati Világkiállítást. A kiállításon tekintélyes helyet foglal majd el a magyar kiállítók által bemutatott anyag. A kiállítás bezárása után kár lenne a nagy anyagi befektetéssel összeszedett magyar vadászati gyűjteményt „szétszórni”. Az illetékesek régóta tervezik, hogy — támaszkodva hagyományos vadászati kultúránkra — létesíteni kellene egy Országos Vadászati Múzeumot. Véleményünk szerint a zirci volt apátsági épület egyik szárnya erre igen alkalmas lenne. Az új múzeum gyűjteményének és kiállításának alapját éppen a világkiállítás magyar anyaga képezné. A múzeum tudományos munkája — szakterületének megfelelően vadgazdálkodásunk szerteágazó problémáira terjedhetne ki, továbbá foglalkozhatna vadászati életünk múltjával és jelenével⁸.

2. Országos Erdészeti Múzeum

Tudomásunk szerint a soproni Erdőmérnöki és Faipari Egyetem az 1960-as évek eleje óta tervezi az Országos Erdészeti Múzeum létesítését. Megfelelő épület és annak fekvése Zircen az elképzelést a megvalósításhoz segítheti.

Ennek a múzeumnak tudományos és közművelődési munkája kiterjedhetne valamennyi erdészeti kérdésre, beleértve a gyakorlati erdőgazdálkodást. Gyűjteménye és kiállítása szolgálhatna valamennyi erdészeti iskola oktatási célját. Tudományos munkatársai bőven találhatnak alkalmat arra, hogy pl. a zirci Bakonyi Természettudományi Múzeum munkatársaival közösen munkálkodjanak egy-egy téma kutatásán. Kísérleti eszközeit, laboratóriumait pedig bizonyára rendelkezésre tudná bocsájtani elsősorban a Zircen működő többi tudományos intézmény számára. Ezzel megvalósíthatjuk anyagi erőforrásaink maximális kihasználtságát.

Az erdőgazdálkodás története, a fafeldolgozás múltja és jelene egy létesítendő komplex kiállítás keretében nemcsak a szakmabeliek, hanem a nagyközönség érdeklődésére is számot tarthat⁹.

⁸ 2011-ben kormányhatározat született (*Magyar Közlöny* 2011. évi 83. száma) a Magyar Vadászati Múzeum létesítéséről. Helyét a hatvani Grassalkovich-kastélyban jelölték ki, 2014-ben nyílik meg.

⁹ Az Erdészeti-, Faipari- és Földméréstörténeti Gyűjtemény 1982-ben nyerte el működési engedélyét. A gyűjtemény, mint kiállítás a soproni Eszterházy-palotában tekinthető meg 1983 óta.

Mely intézmények segíthetik a zirci volt apátsági épületben működő múzeumokat?

Az elhelyezésre javasolt három múzeum: a Bakonyi Természettudományi Múzeum, az Országos Vadászati Múzeum és az Országos Erdészeti Múzeum munkájának támogatására több hazai intézmény közreműködésére lehet számítani. A támogatás kiterjed a szakmai tanácsadásra, anyaggyűjtésre, kiállítás rendezésére, közös kutatómunkára stb. A szóba jöhető intézményeket csak felsoroljuk, mert még korainak véljük munkájuk kijelölését.

1.) Elsősorban a Bakonyi Természettudományi Múzeum esetében gondolunk arra, hogy a budapesti Természettudományi Múzeum, a Magyar Állami Földtani Intézet és az Országos Természetvédelmi Hivatal nyújt részére támogatást „A Bakony természeti képe” című kiállítás megrendezéséhez. A kiállításhoz nyújtott segítség mindenekelőtt kiterjedne a kiállítási tematika összeállítására, az anyaggyűjtésre és a kiállítás megrendezésére. Már itt megjegyezzük, hogy a vadászati és erdészeti múzeum számára is előnyös lenne, ha egy komplex kiállítás keretében, a természettudományi múzeummal közösen, egybefüggő elhelyezésű, de természetesen szét is váló tematikájú „összkiállítást” rendeznénk. Itt a tematikába feltétlen belekiváncolozik a vadászattörténeti részbe a vadászfegyverek történetét ismertető kiállítás (ezt segítheti a Magyar Nemzeti Múzeum is). A tematika még sokkal átfogóbbá tehető képzőművészeti, iparművészeti, néprajzi stb. tárgyak bemutatásával.

2.) Az Országos Vadászati Múzeum és az Országos Erdészeti Múzeum megalakulását várhatóan támogatják a következő intézmények: Erdészeti és Faipari Egyetem (Sopron), Erdészeti Tudományos Intézet (Budapest), Magyar Vadászok Országos Szövetsége (Budapest), Magyar Mezőgazdasági Múzeum (Budapest). Az együttműködés az első években az anyag összegyűjtésében, a kiállítások megrendezésében mutatkozna meg, majd a súlypont eltolódna a tudományos együttműködésre.

3.) Nagyon kíváncsatos lenne, hogy a Zirci Arborétumot az Országos Természetvédelmi Hivattól átvegye a Bakonyi Természettudományi Múzeum vagy a létesítendő Országos Erdészeti Múzeum. Ezzel megoldódna egyrészt az arborétum közvetlen felügyelete, másrészt az arborétum gyarapítása. Az arborétumot magát mindhárom intézmény szabadföldi kísérleti telepének tekintené, természetesen az arborétum jellegének megváltoztatása nélkül.

Az arborétumot adottságainak megfelelően a Bakony, majd a Dunántúl növényvilágának, illetve a mérsékeltövi-hegyvidéki növények gazdag parkjává lehetne fejleszteni, figyelembe véve bizonyos gyakorlati érdekeket is.

Mint a bevezetésből kitűnt, a fentiekben előadott távlati hasznosítási terv előfeltétele az, hogy a szakmunkásképző iskola részben, de még inkább egészben elköltözzön az épületből. Ezt viszont kétségtelenül meggyorsítja, előbbre viszi, ha a megürülő épületszárnyak hasznosítására előzetes elképzelések, majd jóváhagyandó tervek születnek.

Ehhez kívántuk elgondolásainkat megvitatásra előterjeszteni. Várjuk az illetékes megyei és országos szervek véleményét, indítványát, esetleg más koncepciójú elgondolásait, melyek – meggyőződésünk szerint – meg fogják oldani a zirci volt apátsági épület megfelelő hasznosításának és ezzel együtt Zirc kulturális fejlesztésének lényeges lehetőségeit.

Veszprém, 1969. október 16.

Éri István
megyei múzeumigazgató

dr. Papp Jenő
tudományos főmunkatárs

Irodalom

- PAPP, J. (1969): A zirci természettudományi Múzeum létesítési terve. – Kézirat a Bakonyi Természettudományi Múzeum archívumában, p. 1–8.
- PAPP, J. (1969): A zirci volt apátsági épület távlati hasznosítási terve. – Kézirat a Bakonyi Természettudományi Múzeum archívumában, p. 1–6.
- PAPP, J. (1997): A Bakony-kutatás elindítása. – Magyar Múzeumok 3(1): 27–28.